

İLK VAHİY

Şükran ADIGÜZEL, Endülüs Yayınları, İstanbul, 2016, 160 sayfa.

Betül BAYKA*

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 2015 yılında "Vahyin Başlangıcı İle İlgili Siyer Kaynaklarındaki Rivayetlerin Değerlendirilmesi" başlıklı yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışma 2016'da yayımlanmıştır.

Tanıtımı yapılan kitap, İçindekiler (s. 5-6), Giriş (s. 9-23), Vahiy Öncesi Mekke'deki Dinî Yapı ve Hz. Peygamber'in Risalet Öncesi İnanışı Hakkındaki Tartışmalar (s. 26-69), Vahye Hazırlık Safhası ve İlk Vahiy (s. 72-141), Sonuç (s. 143-145), Kaynakça ve Dizin (s. 147-160) ana başlıklarından müteşekkildir.

Giriş kısmında konunun önemi, kapsamı ve yöntemi ile ilgili kısa bir açıklama yapıldıktan sonra çalışmada istifade edilen kaynak ve araştırmalar hakkında bilgi verilmiştir. Bu bağlamda temel kaynaklar arasında öncelikli olarak hicri ilk üç asırda telif edilmiş olan Siyer eserleri, ilk vahiy hakkındaki rivayetlerde yer alan müphemliği ortadan kaldırmada oldukça istifade edilen muhtelif Hadis kitapları ve şerhleri, özellikle ilk vahyin hangi süre olduğu ile ilgili meselede başvuru olan Tefsir te'lifâtı, konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayan kavramların izah edilmesinde ise klasik sözlük çalışmaları gösterilmiştir. Bunların yanı sıra istifade edilen eserler arasında ansiklopediler ve modern dönem araştırmaları da zikredilmiştir.

Kavramsal çerçeve kapsamında konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacak olan vahiy ve nübüvvet kavramları kelâmî ve felsefî tartışmalara girmeden sözlük ve istilâhî anlamları ile açıklanmıştır. Nasslarda belirtildiği üzere yedi çeşit olan vahiy alma yolları kısa bir şekilde izah edilmiştir.

İlk vahye muhatap kılınan Mekke toplumunun risalet öncesi dinî hayatı ve Hz. Peygamber'in vahiy öncesindeki inancının ne olduğu hakkındaki tartışmalar birinci bölümün konusunu oluşturmaktadır. Nitekim vahyin inzâl olduğu kültürel atmosferin bilinmesi ilk vahyin daha iyi anlaşılmasında büyük bir önemi hâzdir. Mekke'ye, içerisinde Kâbe'yi barındırmasından ötürü Arap kabileleri tarafından ayrı bir değer atfedilmiştir. Öyle ki Kureyşliler kendilerini Hz. İbrahim'in neslinden gelmeleri ve Kâbe'nin muhafızı olmaları hasebiyle "hums" olarak isimlendirmiş ve "Ahmesilik" kurumu bu şekilde ortaya çıkmıştır. Mekke ahalisi kâinatı yaratan ve düzenleyen bir Allah inancına sahip olmakla birlikte Allah'ı ulaşılmaz gördükleri için inanışlarını somutlaştırarak putları kendilerine şefaatçi kılmışlardır. Putperestlik toplumda oldukça yaygınlaşmış ve her kabile kendilerine ait putlar edinmişlerdir. Bunun yanı sıra Mekke halkı arasında güneş, ay ve yıldızlar gibi gök cisimlerine tapma ve gaybî varlıklara kutsiyet atfetme de dinî inanışlar arasında zikredilmektedir. Mekke'de Yahûdî inancına sahip kişilerin bulunup bulunmadığı ihtilafı olmasına rağmen

* Arş. Gör., Fırat Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi.

Hıristiyanların var olduğu söylenmektedir. Ayrıca İslam öncesi Mekke toplumunun Mecûsîlik ve Sabîlîk inancından da haberdar olduğu bilinmektedir.

Hız. Peygamber'in risâlet öncesi dinî hayatı hakkında ileri sürülen düşünceler müddeilerin peygamber tasavvurları çerçevesinde şekillenmiştir. Bu bağlamda üç görüş ortaya çıkmaktadır. Hanîf olduğunu ileri süren birinci görüşe göre Hız. Peygamber tevhit inancının vurgulandığı bir dinin mensubuydu. Ancak yazar hanifliğin müşterek bir amentü ve uygulamasının olmaması nedeniyle din olarak telakki edilmesinin uygun olmayacağı, Mekke toplumuna ait kültürel miras olarak değerlendirilmesi gerektiği kanaatindedir. Rivayetlerin sıhhati noktasında önemli problemler olmasına rağmen müsteşrikler tarafından iddia edilen Hız. Peygamber'in müşrik olduğu düşüncesi ikinci görüşü oluşturmaktadır. Hadislerin Hız. Peygamber'e aidiyeti noktasında ince eleyip sık dokuyan ve rivayetlerin sonradan oluşturulduğunu ileri süren oryantalistlerin, Hız. Peygamber hakkında olumsuz kanaat ortaya çıkaracak nakillerde oldukça mütesâhil davranmaları dikkate şayan bir husustur. Üçüncü görüşü savunanlar ise Hız. Peygamber'in herhangi bir dine mensup olmadığını söylemişlerdir. Müellif mevcut bilgilerle kat'î bir hükme varmanın mümkün olmadığını ifade etmekle birlikte makul olan görüşün Hız. Peygamber'in dinî mensubiyetinin olmadığı yönündedir.

İkinci bölümde Hız. Peygamber'in vahyin hazırlık sürecinde yaşadıkları ve ilk vahiy ile ilgili bazı mülâhazalar ele alınmıştır. Kısaca haram olan şeylerden uzak durmak veya itikâfa girmek anlamlarına gelen tehannüs kelimesi etimolojik açıdan incelendikten sonra Hız. Peygamber'in tehannüsü hakkında bilgi verilmiştir. Hira mağarasında tefekkürle geçen bu dönemde sadık rüyalar ve ağaç ve taşların selam vermesi gibi olağanüstü haller vuku bulmuştur.

Hız. Peygamber'in ilk vahyi nasıl aldığı konusunda farklı rivayetler bulunmaktadır. Buna göre Cibrîl vahiy getirmeksizin ilk önce kendisini tanıtmıştır. Bir başka rivayette meleğin ilk defa vahiyle birlikte geldiği yer almakla birlikte ilk vahyin görünmeyen bir varlığın sesiyle birlikte nâzil olduğunu söyleyenler de mevcuttur.

Siyer kaynaklarında ilk vahyin hangi sûre olduğu yönünde farklı görüşler yer almaktadır. Rivayetlere göre ilk nâzil olanlar Alak sûresi, Fatıha sûresi ve Müddessir sûresinin ilk ayetleridir. Müellif, siyer kaynaklarında zikri geçen sûrelerle ilgili kaç rivayetin yer aldığını belirttikten sonra ilk nâzil olan vahyin Alak sûresi olduğunu belirtir. Bunu da raviler tarafından aktarılan rivayetlerde ilk rivayetin tercih edilen görüş olduğu düsturuna dayandırmak suretiyle delillendirir. Kütübü Tis'a'daki bilgilerde ise Fatıha sûresi zikredilmeksizin ilk nâzil olan sûrenin Alak veya Müddessir sûresi olduğu yönünde rivayetler bulunmaktadır. Klasik dönem tefsir kaynaklarında üç sûre hakkında rivayetler bulunmasına rağmen Alak sûresinin ilk nazil olan vahiy olduğu düşüncesi ağırlık kazanmaktadır.

Hız. Peygamber'e ilk vahyin uyanırken nazil olduğu yönündeki rivayetlerin genel kanaati oluşturmasına karşın İbn İshak'tan gelen bilgiye göre ilk vahiy Hız. Peygamber uyurken gelmiştir. İbn Hişâm'ın *Sîre'sine* şerh yazan Süheylî ise İbn İshak'tan gelen rivayetin muteber olduğunu belirtmiştir. İlk vahiy gönderildiği zaman Hız. Peygamber'in yaşının kırk olduğu noktasında siyer kaynaklarında genel kabul olmasına rağmen Taberî'de kırk üç, Halîfe b. Hayyât'ta ise kırk beş yaşında iken vahyin geldiğine dair rivayetler de vardır. Siyer âlimlerine göre ilk vahyin iniş zamanının Ramazan ayının pazartesi günü olduğu müttefekun aleyhtir. Ancak Ramazan'ın kaçınıcı gününde indiği ihtilâfıdır.

İlk vahyin inzâl sürecinde Hz. Hatice'nin, Varaka b. Nevfel'in ve Addâs'ın tutumları hakkındaki rivayetler, yazar tarafından kıssa üslûbunun bir neticesi olarak daha sonra ortaya çıkmış anlatımlar olarak gösterilmektedir.

Yaygın olan rivayetlerin dışındaki bir takım rivayetlere yer verilmesi çalışmanın orijinal yönlerinden birisidir. Bunlar arasında Fatiha sûresinin ilk vahiy olması, ilk vahyin uykuda iken gelmesi ve tarihçi Ya'kûbî'ye göre vahyin ramazan ayında inmediği zikredilebilir.

Ele alınan eser tüm yönleriyle ufkumuzu açan, rivayetleri bir arada görmemize imkân tanıyan bir çalışmadır.